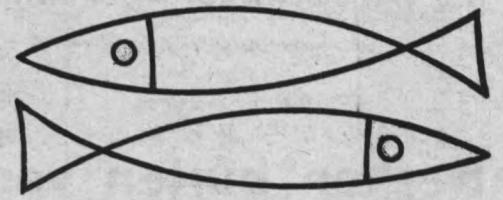

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer

adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

B. WIELENGA — ECK EN WIEL

Lezen in 1 Joh. 1:1-4 - (V) de vreugde

De vreugde is het hoogste en meest wezenlijke in het christelijke levensgevoel, vindt Van Ruler in: „Blij zijn als kinderen”, p. 55. „Zelfs hoger en wezenlijker dan de liefde. In de Bijbel zou even-goed 'God is vreugde' kunnen staan als 'God is liefde'.”

Juist Johannes die tot twee maal de uitspraak 'God is liefde' doet in deze brief, zou dit zeker hebben kunnen beamen, ook al spreekt hij dan maar een maal over de vreugde — maar dan ook op een uiterst belangrijke plaats.

Ter afsluiting van zijn inleiding op de brief geeft hij aan met welk doel hij haar geschreven heeft: „opdat onze blijdschap volkomen zij.” In 2 Joh. : 12 lezen we iets dergelijks zij het nu als doel van mondeling kontakt.

Op zich is het al goed om te bedenken dat wat hij schrijft over het geloof in Christus als het vleesgeworden Woord, over het leven in de laatste ure temidden van de antichristen, over vrijmoedigheid en vrees met het oog op het laatste oordeel, vooral ook over het liefhebben van de medemens, het is goed om te bedenken dat het allemaal in betrekking staat tot de vreugde die Johannes en andere getuigen bezitten.

Zelfs zo iets verdrietigs als het waarschuwen tegen dwaalgeesten binnen de gemeente, moet niet worden losgemaakt van de intense blijdschap die Johannes kent en

waarvan hij wil dat zijn lezers erin gaan delen.

★ ★ ★

Waar gaat het dan om in deze vreugde?

Johannes doelt hier niet op een innerlijke stemming, een bepaalde psychische gemoedstoestand die ontstaat onder bepaalde voorwaarden, al heeft het er zeker wel mee te maken. Maar de vreugde die hier ter sprake is, is een vrucht van het werk van de Heilige Geest aan en in ons door en met het Woord, van de „zalving van de Heilige”, zoals hij in 2 : 20 omschrijft.

Aan dat Woord hebben Johannes en de andere getuigen gehoor gegeven, ze zijn het gaan geloven en dat gaf vreugde. Het betreft dus de geloofsblijdschap, die onder alle omstandigheden ons deel mag zijn. Paulus noemt het „blijdschap in de Heer” in Phil. 4 : 7.

Johannes is blij omdat God hem liefheeft.

Waar hij dwaalgeesten de bodem onder deze liefde ziet weghalen door de vleeswording van Gods Zoon te loochenen, daar voelt hij de grond onder zijn vreugde wegvallen.

Waar vrees voor het laatste oordeel het geloofsleven gaat beheersen, daar ziet hij de vreugde bedreigd.

Waar de onderlinge liefde verkilt, ziet hij de vreugdeloosheid van het

leven zonder God opdoemen.

In deze brief komt hij op voor het staan in de vreugde, het leven uit de blijdschap. Want moet er geen feestvreugde zijn, wanneer een dode levend wordt, wanneer een schaap in zijn verlorenheid gevonden wordt door de goede herder, Luc. 15 : 32?

★ ★ ★

Het eigen-aardige van vreugde is dat ze gedeeld wil worden. Het is zelfs het toppunt van vreugde wanneer allen die God roepen wil, in deze vreugde delen. Dan is ze volkomen volgroeid. Een totaal volgroeide blijdschap is daarom teken van het leven op de nieuwe aarde. Dat leven daar wordt niet zonder reden beschreven als het met alle heiligen vieren van het bruiloftsmaal van het Lam.

Daarom dat Johannes de mensen in deze vreugde wil betrekken en hen er bij wil bewaren. Dat is het doel van zijn schrijven. Het is niet voldoende dat hij zelf deze vreugde kent, of zelfs ook haar deelt met zijn mede-getuigen. Hij wil iedereen die maar horen wil erbij halen. Zijn blijdschap drijft hem naar buiten, naar steeds weer andere hoorders, lezers van zijn brief. En dat lijkt me een kenmerkende trek te moeten zijn van het christelijke leven, individueel als ook gemeentelijk. We moeten staan in de vreugde en uittrekken naar de „heggen en stegen” om het ver-

lorene te zoeken, opdat onze blijdschap volkomen zij. Het moet een schaduw zijn op onze blijdschap wanneer mensen niet met ons het feest van Gods liefde willen vieren, maar als de verloren zoon uit de gelijkenis aan het feest van verkwisting en overdaad in de wereld gaan meedoen. Het moet ons verdriet doen wanneer in de gemeente, die toch feestzaal behoort te zijn, de vreugde zelf verbleekt en verschaalt. In dit leven is daarom ook onze vreugde nog gemengd, nog niet volkomen.

Johannes is een vreugdeloze die goede boodschap brengt, die heil verkondigt: uw God is Koning, Jes. 52.

Dat moet ons doen opspringen van vreugde, ook om zelf als zulke boden op weg te gaan.

in dit nummer

- 97 Ds B. Wielenga,
Lezen in 1 Joh. 1 : 1-4 —
(V) de vreugde
- 98 Ds H. J. van der Kwast,
Kerken buiten verband:
Waarheen ?
- 99 Ds G. Janssen,
Toetsing of bekrachtiging (2)
- 100 D. W. L. Milo,
Concert

Ds M. R. van den Berg,
Jeremia (Bijbelstudie)
- 102 Ds H. Ammelink,
Twee dichters over de zonde
- 103 P. C. van Wijk,
Terloops ...

H. J. VAN DER KWAAT — DRONTEN

Kerken buiten verband: Waarheen?

De voorgaande artikelen samenvattende, heb ik de aandacht gevestigd op drie onderscheidingen, wanneer we spreken over het werk van onze Here Jezus Christus voor zijn kerk. Van zijn offerande aan het kruis geldt wat in de woorden van een berijmde psalm wordt gezegd: Dit werk is door Gods alvermogen, door 's Heren hand alleen geschied. De verzoening in de genade van Christus is de centrale boodschap van heel de Schrift en blijvende inhoud van de prediking.

Van dit werk valt te onderscheiden de arbeid van de verhoogde Christus in de regering van zijn kerk door de dienst van de apostelen. Hier is sprake van een samengaan in het werk van de apostelen op aarde met dat van de Heer in de hemel.

Daarbij kwam dan nog een bij tijden direct ingrijpen van de Geest. Na het heengaan van de apostelen ontstond de situatie, waarin de kerk zich nog bevindt, dat de Heer ons regeert door zijn Woord en Geest in de dienst van mensen.

Van een rechtstreeks ingrijpen van de Heilige Geest is geen sprake meer.

Het was nodig op deze onderscheidingen de aandacht te vestigen bij het spreken over het werk des Heren in de vergadering en bewaring van zijn Kerk.

Wanneer in de kerken binnen verband zoveel nadruk wordt gelegd op het werk des Heren in de vrijmaking en daarbij zelfs het woord verlossing valt, begint het er op te lijken, alsof er bij reformatie sprake is van een direct ingrijpen van Christus door zijn Geest, als in de dagen van de apostelen.

De vrijmaking zou dan worden tot een onaantastbaar werk des Heren, waarvoor mensen niet verantwoordelijk zijn, waarvan zij slechts kunnen getuigen.

Maar zó ligt de zaak niet.

Bij erkenning van het werk des Heren bij een reformatische daad in de geschiedenis van de kerk als de vrijmaking, mag nooit uit het oog worden verloren dat die vrijmaking van besluiten van een synode een handeling is geweest van mensen, die in een bepaalde situatie voor een keus werden gesteld.

Die keus, mits bewust gedaan, was een keus van het geloof dat zich liet leiden door de Schrift, de staf van de Heer van de kerk.

Ook al is men er diep van overtuigd, dat die keus goed was, dan blijft het feit dat anderen, evenzeer geleid door het geloof, tot een andere keus kwamen, **zodat de wegen van gelovigen uiteengingen.**

Het is dan ook niet waar dat de Here Jezus Christus sinds 1944/45 zijn kerk in ons land uitsluitend vergadert op het adres van de vrijgemaakte kerken. Hier ben ik weer terecht bij de kern van de Open Brief.

Niemand van ons heeft gesteld dat de Heiland zijn gemeente **niet** vergaderde in onze kerken. Het is mij nog altijd een raadsel hoe men tot deze insinuaties is gekomen.

De zaak die aan de orde is gesteld is dat Christus' kerk niet uitsluitend in de weg van de vrijmaking werd vergaderd, maar dat die vergadering zich voltrekt overal waar door de werking van het Woord en van de Geest de harten voor Christus en het evangelie worden gewonnen.

Houdt men in de kerken binnen verband vast aan leringen als zou de kerk vergaderd worden op één adres, i.c. de kerken binnen verband, dan stelt men zich op **buiten de werkelijkheid**, ook al wordt er volmondig erkend dat er gelovigen buiten die kerken zijn.

Wat is het kerkvergaderend werk van onze Heiland anders, dan dat Hij de Zijnen tot Zich vergadert om hen te reinigen en te heiligen en toe te rusten uit louter genade.

Zien we nu rondom ons dat in andere kerken de Geest door schriftgetrouwe prediking krachten van behoud werkt, dan staan we voor de gebrokenheid van het kerkelijk leven, die niet valt weg te redeneren.

Daarom zei ik, dat de kerken binnen vervand zich stellen buiten de werkelijkheid, buiten de geloofswerkelijkheid.

Het ziet er niet naar uit dat de broeders op hun schreden terugkeren.

Het is van reformatie tot doorgaan de reformatie gegaan, waarbij de consequenties van de opvattingen over het kerkvergaderend werk zijn getrokken, met als gevolg dat verenigingen, stichtingen en organisaties slechts open staan voor leden van de ware kerk.

Zou men van de door mij gesignaleerde dwaling terugkeren, dan zou het „vrijgemaakte huis” als het ware ineensinken.

Voor wie de inzichten, die in de vrijgemaakte kerken tot heerschappij

pastorale notities

We zouden nog doorpraten over de sleutels van het Koninkrijk.

Wie heeft nu die sleutels? Laten we letten op Matth. 18 : 17 en 18.

De Here Jezus zegt: „Als een zondaar naar u niet luisteren wil, ook niet als u twee of drie getuigen bij u hebt, zeg het dan aan de gemeente”.

De Here heeft het niet over de kerkeraad. Maar wat heeft het oude formulier voor de bevestiging van ouderlingen er van gemaakt? Een lange, moeilijke zin, die er op neer komt, dat wat de Here Jezus zei, eenvoudigweg niet kan. Als Christus ons de weg wijst naar de gemeente, dan moeten wij dat zo verstaan, dat wij het aan de kerkeraad zeggen.

Zo is dan via het formulier en ook via een tussenzin uit het antwoord op vraag 85 van de catechismus, de overtuiging gegroeid, dat de kerkeraad de sleutels heeft van het Koninkrijk der hemelen.

Dat was begrijpelijk en aanvaardbaar in een tijd, waarin de ganse bevolking van een stad en een dorp

tot de Gereformeerde Kerk behoorde. Maar een kerk van enkele duizenden leden is geen gemeente, doch een volksstam. En in onze tijd ligt het anders. Wij kunnen gelukkig nu terug naar het eenvoudig onderwijs van de Here. Wanneer een broeder of zuster het spoor bijster is, zeg het aan de gemeente! En in een gemeente van hoogstens een paar honderd leden komt dan heel wat los. Er gaan gebeden omhoog. Er worden aan de dwalende broeders of zuster brieven geschreven of er worden gesprekken gevoerd. Want wie weet, komt er bekering! Zo niet, helaas, dan volgt de uitsluiting. Maar dat buitensluiten, dat doet dan duidelijk de gemeente van Christus. Zij moet er niet pas op het laatste moment bij betrokken worden. Het gebeurde voorheen wel, dat mensen in andere gemeenten wisten van het „censuurgeval”, want de kerkeraad had aan de classis „advies” gevraagd, hoe te handelen. Terwijl de eigen gemeente van de zondaar er nog niet eens in gekend was. En dan is alles al te laat. Maar het tijdige en dringend appèl van heel de gemeente op de dwalende broeder of zuster kan bereiken, wat bij mensen onmogelijk leek. Zij draagt de sleutels van Gods Rijk.

A. H. Algra, Sliedrecht

pij zijn gekomen niet deelt, is de zaak van de vergadering van Christus' kerk niet zo simpel in kaart te brengen.

Intussen zijn wij als kerken buitenverband in een vacuüm terechtgekomen.

Hoewel de buiten-verbandstelling voor velen onder ons is gekomen als een bevrijding van een on-geestelijke dwang en als het eind van dodelijk vermoeiende kerkelijke procedures, is het niet in onze hoofden opgekomen om dure woorden als reformatie e.d. te gaan gebruiken, of onze kerken uit te roepen tot de enige ware kerken.

Het is beter te spreken van verstrooiing, met daarbij de troost, dat wie in de strijd om het hart van het evangelie verstrooid raakt, zich toch in Christus vergaderd mag weten.

Veel begrip voor de situatie, waarin wij zijn terecht gekomen hebben we niet gevonden.

Bij de kerken binnen verband houdt men ons op een afstand in het oog en vindt in onregelmatigheden in onze kerken steeds een nieuwe rechtvaardiging voor hun buitensluitende daden.

Zelfs bij de Christelijke Gereformeerde Kerk stuit je dikwijls op de gedachte, dat wij ons allemaal direct bij deze kerken hadden moeten aansluiten.

Wat willen ze toch, die buitenverbanders.

Nu steeds duidelijker wordt, dat de in de zestiger jaren geslagen breuk niet te helen is, komen onze ker-

ken steeds meer te staan voor de levensvraag: **Hoe functioneren de kerken in het geheel van het lichaam van Christus.**

Kort geleden las ik o.a. in het Nederlands Dagblad dat er in onze kerken een beweging in de richting van de Wereldraad van Kerken op gang zou zijn gekomen.

Nu heb ik alle conventen van de kerken bijgewoond, maar niets van een ontwikkeling in deze richting bespeurd.

Het tegenovergestelde is het geval; er leven in verschillende kerken bezwaren tegen het vastleggen van bindende regels in een kerkorde. Wel zijn er allerlei symptomen, waaruit blijkt dat onze kerken onbewust driftig op zoek zijn naar hun eigenheid (identiteit).

Dit valt te bespeuren in experimenten en veranderingen in de liturgie, in diverse evangelisatie-activiteiten en niet in de laatste plaats in een weer oplevende discussie over de naam van de kerken. De keus zal moeilijk zijn, te meer daar er grote verwarring is rondom de vraag wat men onder „vrije kerken” verstaat.

Betekent dit b.v. los van de binding aan de belijdenis, zoals ik uit een ingezonden stuk van D. J. Buwalda meen te moeten opmaken, dan zal er een **duidelijk neen moeten klinken.**

Er is niet alleen onder ons, maar in vrijwel alle kerken in ons land nieuwe verwarring rondom de vragen van de kerk, nu de oecumene wat op zijn retour is en de georga-

niseerde kerk te traag is in zijn bewegingen en wordt gehinderd door niet te overwinnen verdeeldheid. Daarom vallen er allerlei activiteiten van basisgroepen, evangelische bewegingen e.d. waar te nemen.

Opnieuw komt de vraag aan de orde wat de kerk toch is.

De christelijke gemeente is niet een groep christenen, die in kleine kring een verbondenheid in Christus poogt te beleven; is niet een plaats waar actieve mensen geïnspireerd worden tot nog meer activiteiten, een plaats waar vroomheid wordt betracht of i.d.

Los van de naamgeving van de kerken wil ik opmerken dat de kerk **niet vrij** is. Wij geloven niet in een aantal kerken, in groepen christenen, maar wij geloven één heilige, algemene christelijke kerk.

Het is de kerk van ons belijden, de uitverkoren gemeente, die de Zoon van God vergadert.

Jezus Christus trekt met zijn kerk door de geschiedenis.

In die kerk van Christus zijn we verbonden met al de heiligen, om samen uit te gaan de bruidegom tegemoet.

Daarom blijft de vraag klemmen, hoe de kerken kunnen gaan functioneren in het geheel van het lichaam van Christus.

Die vraag geldt niet alleen onze kerken en daarom is het niet recht en billijk van ons te verwachten dat wij onszelf nu maar gaan „opheffen”, waarbij ieder maar een goed heenkomen moet zoeken.

Onze kerken hebben uit genade een inbreng in het geheel van de kerk. Laten we ons er voor wachten een groepje kerken te worden terzijde van de heirbaan en vooral bedenken dat er geen weg terug is naar de eerste christelijke kerken, want we moeten niet terug, we moeten voort met Christus naar Zijn dag.

G. JANSSEN — NIJVERDAL

Toetsing of bekrachtiging (1)

Het beroep op de historie

Zoals ik in het vorige artikel reeds zei heeft prof. P. Deddens zich voor zijn oordeel dat de ratificatie of bekrachtiging van de besluiten van de meerdere vergaderingen door mindere een integrerend deel van de rechtsvorm uitmaakt beroepen op de historie. We gaan nu op de door hem gegeven voorbeelden nader in.

Hij noemt allereerst¹⁾ de Prov. Synode van het Noorderkwartier (Noord-Holland) 1578. Zij besloot dat de tot haar ressort behorende classes de artikelen van de Synoden van Emden 1571, Dordrecht 1574, als ook van verschillende van haar eigen voorgangsters zouden doorlezen om er met elkaar over te spreken „wat men vna dyen sal connen aennemen oft nyet”. Dit is echter duidelijk niet een normaal geval van al of niet ratificatie van besluiten ener pas gehouden nationale synode in de door Deddens gebruikte zin, maar een geval van in het algemeen orde op zaken stellen. Het betreft hier allerlei praktische kwesties, waarover in het eigen ressort verschil van handelen bestaat en verschillende besluiten zijn gevallen. Er heerst onzekerheid en blijkbaar een zekere verwarring. Daarom wil men het geheel nog eens overzien en nagaan wat er allemaal besloten is om dan samen te overleggen wat men daarvan zal kunnen „aannemen” of niet. Maar het besluit gaat verder. Wat tot moeilijkheden aanleiding geeft zal op schrift gesteld worden en toegezonden worden aan een predikant te Hoorn „opdat men die aldaer byeen setten ende opt

nationaal synoden inbringhen”. Van al of niet ratificatie geen sprake dus, maar van orde op zaken stellen met behulp van de e.v. nationale synode!

Haar opvolgster, ná deze nationale synode gehouden, besluit dienovereenkomstig — zo vermeldt Deddens — in al de artikelen van Dordt 1578 „te verwilligen ende dieselde over goet aan te nemen ende altsamen ende elx” „...nae haere vermoeghen in 't werck te stellen”. Het laatste belooft ze. Eerst heeft ze verschillende artikelen nagegaan en zo nodig aan de omstandigheden in haar ressort aangepast. Ze stelt zich dus wel enigszins vrij op tegen de nationale synode — vgl. het vorige artikel — maar laat uitdrukkelijk weten dat ze zich verder aan het te Dordt beslotene zal houden, vgl. de termen verwilligen, voor goed aannemen en in het werk stellen, zoveel als mogelijk is, inzonderheid, zo staat er nadrukkelijk bij, de artikelen, waarover zij zich nader heeft uitgesproken. Het betreft hier dus niet de bekrachtiging als deel vande rechtsvorm, maar de noodzakelijke aanpassing m.h.o. op eigen ressort.

Als derde voorbeeld noemt Deddens het volgende: De Prov. Synode van Gelderland 1582 heeft de artikelen van de Generale Synode van Middelburg 1581 „voor recht en den woort Godes glechformich erkent und geapprobiert”. Hij vermeldt even verder ook het besluit van haar voorgangster van 1579, die zegt dat al haar leden de artikelen van Dordt 1578 na de voorlezing ervan aangehoord te hebben „voor recht und der H. Schrifft gelijkformich te zijn be-

kant hebben”. Hier missen we echter de uitdrukking: geapprobeerd, wel een bewijs dat we hier niet al te juridisch moeten denken. Het gaat om de instemming. Vandaar ook de toevoeging in beide gevallen dat alle leden de betreffende artikelen hebben onderschreven of ook dat alle predikanten van het vorstendom ze zullen onderschrijven en zoveel mogelijk zullen „naevolgen”. Het gaat hier niet om de juridische figuur van de rechtsvorm maar om de uitvoering van de ter nationale genomen besluiten, waartoe men zich door onderteekening heeft te verplichten.

We lezen verder bij prof. Deddens: „De Provinciale Synode van Friesland 1619 ratificeert NIET de Dordtsche Kerkenordening (1619): zij blyven by tgeene in deessen mooge overeencoomen mit die van oudts aengenoomen Kerkenordening” en wijzen alzoo de te Dordrecht opgestelde wijzigingen af”. Dit is juist, maar wel onvolledig. Vollediger is hij in een ander geschrift²⁾, waarin hij meedeelt, dat de part. synode van Friesland zo handelde omdat er anders scheuringen en onheil in de provincie zou kunnen ontstaan. In geen van beide geschriften vermeldt hij dat de synode van Friesland niet vrij was in haar bewegingen, zeker niet wat betreft de kerkorde, evenmin als trouwens haar collega's in andere provincies. De Staten van Friesland hadden de Dordtse kerkorde rechtstreekt ontvangen en bestudeerd en er ook een resolutie over aangenomen. Zij wilden niet weten van afwijkingen van wat tot nu toe in Friesland had gegolden. En ze hebben op haar verzoek de synode daarvan op de hoogte gesteld. Daarom besloot deze, noodgedwongen, in gelijke zin te besluiten en nu citeer ik de acte letterlijk: „meede om voor te coomen alle differentie (verschil), die deessen aengaan- de tusschen d' E.M.h.Staten deesser provintie ende d' kercke alhyr soude moogen ontstaen, vermits nu alvooren op deesen by haer E.M. resolutie waere genoomen...” De provinciale synode van Friesland had dus geen keus. Overigens zijn de afwijkingen van de bij haar geldende kerkorde uiterst gering. Juist in zaken van orde hebben de kerken van deze tijd zich een zekere, soms noodzakelijke vrijheid voorbehouden. Maar het gaat niet aan hieruit de algemene conclusie te trekken dat de approbatie van de zijde der mindere vergaderingen een deel van de rechtsvorm der besluiten is.

De acte van de verschillende provinciale synodes, voor zover ze ons zijn overgeleverd, zouden dan toch ook wel allen zonder uitzondering van een of andere vorm van approbatie moeten spreken. Dat was mogelijk geweest in acht gevallen³⁾ — nu even afgedacht van de besluiten van Dordt 1618/19. Maar van die acht gevallen, waarin dit mogelijk ware geweest, is slechts in vier gevallen van instemming, approbatie,

inwilliging sprake. Deddens noemt er drie van.

Nog meer valt dit op met betrekking tot de besluiten van de grote Synode van Dordt 1618/19. Naast wat hij opgemerkt heeft over de besluiten van Friesland t.a.v. de Dordtse kerkorde, noemt Deddens hier drie gevallen van „ratificering (inwilliging, toestemming etc.) n.l. van de synoden van Zeeland, Overijssel en Gelderland. Het betreft hier telkens de artikelen tegen de Remonstranten. Deze zijn in 1619 in Zeeland ter synode „ghelezen ende van elckeen voor zijn hoofd met volle toestemminghe verclaert den woorde Gots ghelijckformich te zijn, waarna het door Dordt opgestelde ondertekeningsformulier door alle leden ondertekend wordt, zoals alle predikanten in de provincie hebben te doen. Dit kan men toch geen ratificatie noemen. Het is erkennen van de geldigheid dezer artikelen als met Gods Woord overeenkomend en van de binding daaraan. Soortgelijk staat het met de prov. synode van Overijssel 1619. Haar leden hebben de vijf artikelen tegen de Remonstranten „aendachtelick aengehoort ende overwogen, oock met eendrachtighe stemme ende betooninghe van sonderlinghe aengenaemheyt, als in alles met Gods woort wel overeencomende, toegestemt”, vgl. ook Gelderland.

Hiermee zijn we aan het einde van de door prof. Deddens genoemde voorbeelden. Naast wat ik constateerde wijs ik er op dat daarin slechts eenmaal werd gesproken van ratificatie, naast andere kwalificaties en nergens van bekrachtiging. Deddens doet alsof hij slechts een greep uit het vele heeft gedaan, vgl. zijn „b.v.” en „etc.”, maar in de acte zijn slechts een of twee voorbeelden van een oordeel ener mindere vergadering over de besluiten van een meerdere méér door mij gevonden! Dit betreft ook het oordeel over de Canones van Dordt, waarover toch alle prov. synodes hadden kunnen handelen. Ze doen dit op Overijssel, Friesland, Zeeland en Utrecht na geen van allen en deze stemmen er alleen mee in, de anderen gaan zonder meer van de geldigheid uit en handelen dienovereenkomstig. Wel hadden zij zich uitvoerig met de voorbereiding daarvan bezig gehouden, maar daarmee achtten zij blijkbaar genoeg gedaan te hebben: het resultaat was overeenkomstig hun voorbereidende arbeid. Een expresse daad van goedkeuring of instemming hebben ze blijkbaar niet nodig geacht. De zaak was rond.

1) Vgl. voor de door Deddens genoemde voorbeelden, De ratificering van pag. 28.

2) Is het een vreemde en ongereformeerde praktijk, dat de synode-besluiten door mindere vergaderingen worden goedgekeurd?, opgenomen in Eerste en tweedehands gezag door Prof. dr K. Schilder en Prof. P. Deddens.

3) Verschillende provincies hebben pas laat een Synode, in elk geval hebben we uit de allereerste tijd slechts weinig acta.

D. W. L. MILO — DALMALLY

CONCERT

De kleuren aan de Westerhemel zijn nog niet vergaan, wanneer ik langs Loch Awe naar Inveraray rijd: het witte stadje aan Loch Fyne, waar ik voor een bagpipe-recital, een concert voor doedelzak, ben genodigd. De weg gaat door bossen en over een pas, slingert langs nieuwe aanplantingen, over bruisende beekjes, door scherpe bochten, langs steile rotsen... en dan plotseling ligt beneden aan het water het stadje met zijn vele lichtjes. In het Argyll Hotel stuurt de vriendelijke waardin, die mijn jas aanneemt, me naar de bar. Daar neemt ieder a wee dram in, een drankje om het uit te houden.

In het zaaltje zitten nog maar weinig mensen. Ik kan dus een prettig plaatsje uitzoeken, om niet alleen alles te horen maar ook alles te zien. Naast me komt de complete familie MacIntyre uit Dalmally zitten. Gezellig zo'n aanspraakje en je kunt nog eens inlichtingen vragen. Want Iain is een van de twee plaatselijke bagpipers van Dalmally, die jaarlijks de stoet van het oorlogsmonument naar de kerk geleidt en die voorts optreedt bij bruiloften, winteravonden en begrafennissen.

Dan vult zich de hotelzaal ineens. Wij hebben onze bijdrage bij de deur op een schaal gedeponneerd en dat doet iedereen. Een van de beste pijpers van Argyll zal optreden: John MacDougall, die bij de laatste competitie te Oban in de hoogste klasse uitkwam. Zijn optreden zal ondersteund en afgewisseld worden door jeugdige pijpers en dansers van Inveraray.

De oude Donald MacCallum, gepensioneerd pijper van de hertog van Argyll, opent de samenkomst: rustig pratend, wandelend, zichzelf interrumperend, vriendelijk en als een bescheiden mannetje. Maar intussen een voorname persoonlijkheid op bagpipe-gebied. Is hij niet jurylid op de jaarlijkse wedstrijden te Glasgow? Jazeker, dat is hij. En hij verwelkomt de gasten die van elders gekomen zijn, uit Dunoon, uit Lochgilphead, uit Dalmally.

Intussen komt de solist binnen en gaat zitten op de tweede rij. Hallo John, zegt de oude Donald, kom eens voor de klas en geef me een hand — de mensen willen je wel eens zien. En John komt, onder verwelkomend applaus, geeft netjes een hand (de reus in zijn machtige kilt met het royal Stuart patroon — tegenover de kleine MacCallum in de Campbell-tartan) en John beantwoordt het welkom met een paar smakelijke Schotse gezegden. Dan zoekt hij zijn plaatsje weer op en Donald kondigt het eerste optreden van de plaatselijke jongerenclub aan. Jawel, acht jongens en meisjes komen binnen en stellen zich op. Hun instrumenten zijn in de lounge al gestemd, maar voordat een bagpipe bespeelbaar is hoor je hem eventjes valt en zeurderig op toon komen. Het hoort erbij en geen kwaad woord erover.

Zo, nu klinken de drones van alle acht instrumenten zuiver gelijk. Die dreunende grondtoon (drone hangt samen met dreun) zal vanavond niet meer uitsterven. Maar bóven die drones beginnen plotseling de schalmeien te spelen: met hun heldere, smijde en verrassende klanken — in de hoge tonen scherp, in de lage week als altklarinetten. Ze spelen een paar „tunes”, bekende Schotse wijzen met historische achtergrond, die aan alle liefhebbers bekend zijn. Want zoals wij de Valeriusliederen in hun omgeving weten te plaatsen, zo kent de Schot de historie van Culloden, van Bannockburn, van de grote componisten en van de grote lijklachten.

Ze krijgen een fors applaus, de jongelui, en maken plaats voor enkele dansparen. Twee jongens en twee meisjes voeren nationale dansen uit op de klank van de doedelzak, nu bespeeld door hun nieuwe instructeur, opvolger van Donald. De plaatselijke arts, dokter McCraig, neemt zo nodig de leiding en aankondiging wel even over; ook hij is een fervent piper. De vier jongste leerlingen geven hun eerste optreden: een tactische zet om hen over de drempel te helpen. Ook zij blazen, als alle pijpers, hun stukken uit het hoofd. Ze krijgen een aanmoedigend applaus en duiken, grinnikend van opluchting, terug op hun plaatsen.

Dan komt de grote John aan de beurt voor een solo optreden. Na een applaus en gejuich van zijn aanhangers vertelt hij rustig (en na raadplegen van een briefje) wat hij voor ons zal spelen: drie marsen, drie strathspey's en drie reels. Zegt het u wat? Een mars natuurlijk is u bekend; die kan hier zowel in de tweekwart- als in de zes-achtste-maat staan. Een strathspey behoort eveneens tot de „kleine muziek”, de ceol beag, en is

een populaire muziekvorm. Eveneens de reel, een kleine dansvorm; het woord houdt met ons „rieuwel” verband, naar ik meen.

Deze nummers glijden eigenlijk zonder pauze in elkaar over. Dat is te zeggen: aan het eind van elk nummer staan John's vingers stil, de drones klinken verder en John stemt ze even bij. Maar de supporters weten feilloos het moment, waarop ze met handen en voeten hun waardering kunnen doen blijken. Waarop John, dankbaar lachend, zijn volgende bijdrage inzet. Hij staat niet stil als hij speelt — dat doet geen Highlander. Hij wandelt onder zijn spel acht passen over het toneel, maakt pasjes op de plaats, draait in acht tellen langzaam rond en maakt feilloos op tijd weer zijn acht passen terug over het toneel. Bij het draaien zal hij steeds in de richting van zijn publiek zien, zodat kilt en vest, instrument en pijpen, met koorden, montage en schitterende versieringen getoond worden. Alleen bij de apotheose staat hij kaarsrecht en imposant midden voor de zaal stil. Zo gaat dat bij een bagpipe-recital: de speler speelt alles uit het hoofd en voert al spelend kleine dansbewegingen uit; want ook schrijden is dansen.

—o—

De dokter, zelf ook in kilt, kniekousen, mes, sporran en verdere versiering, kondigt de theepauze aan, stuurt de jonge spelers en dansers naar de keuken. Die komen even later terug met bladen vol thee, sandwiches, gebak en versnaperingen. Iedere gast krijgt een full round, een bordje vol bij zijn thee en waag het niet dat te weigeren, want het is alles zelfgebakken en goed spul. De dokter leidt de loterij en laat John's vrouw de prijzen trekken. Want elke volksavond, hier ceildh genoemd wat u als keelie mag uitspreken, heeft een kleine loterij tot dekking van de onkosten. Ook ik heb aan tien lotjes moeten geloven, waarvan ik de helft aan mijn buurmeisje Sharon heb gegeven. Ze heeft geen geluk. Een ander wint een fles whiskey of een doos bonbons. En als iemand zijn getrokken nummer verzwijgt en de dokter aanmoedigt: eerlijk wezen, voor de dag ermee! roept een vrouwenstem: opnieuw trekken! Ze heeft de prijs waarschijnlijk zelf geschonken en wil die niet terug hebben. Want een Schot mag zuinig zijn, maar hebbertig is hij niet.

M. R. VAN DEN BERG — LEIDEN

JEREMIA

Profetisch spreken

In de taal van de profetie liggen al die verschillende facetten van de vervulling in elkaar geschoven en worden al die soms ver uiteenliggende plasregens samengeballd tot één enorme wolkbreek. De terugkeer uit Babel, de komst van de Messias, het herstel van de priesterdienst, het ontvangen van één hart en één weg, dat alles wordt in het profetische taalgebruik getekend als iets dat gelijktijdig plaatsvindt. Maar in werkelijkheid ligt er tussen de verschillende elementen een grote tijdsruimte. Zo vond het herstel van de priesterdienst wel onmiddellijk na de terugkeer uit Babel plaats, maar de komst van de Messias pas vijf eeuwen later. Bovendien zijn Gods beloften altijd ingebed in de voorstellingswereld van de tijd waarin ze uitgesproken werden. In Jeremia's tijd was het ondenkbaar dat de dienst van de levietische priesters ooit eens achterhaald en afgeschaft zou worden. Vandaar dat hij zegt, dat de levietische priesters altijd zullen blijven offeren. Deze beide dingen moeten we bij het lezen van de profetieën altijd in rekening brengen. In de eerste plaats

hun verwevenheid met de voorstellingswereld van hun ontstaanstijd. En in de tweede plaats het vaak ontbreken van een chronologisch perspectief, waardoor allerlei elementen die in de vervulling ver in tijd uiteen liggen, in de profetie zelf in elkaar en door elkaar heen schuiven.

Maar de vervulling komt, door niets te stuiten. Want Jahweh is trouw aan zijn verbond. Die vervulling komt voor Israël. Ze komt ook voor ons. Want uiteindelijk lopen die beloften van genezing en herstel uit op de belofte van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waar we van alle zonden en wonden genezen zullen zijn en waar de troon van God en van het Lam midden onder ons zullen staan in het nieuwe Jeruzalem, waar God bij ons zal wonen en wij zijn volk zullen zijn (vgl. 32 : 38).

Die toekomst is niet tegen te houden. Daarom kunnen we met het oog daarop het lied van de bruidegom en van de bruid zingen: Looft Jahweh der legerscharen, want Hij is goed; want zijn goedertierenheid is tot in eeuwigheid (33 : 11).

En of we dat lied straks ook zullen zingen in het nieuwe Jeruzalem, dat hangt voor ieder van ons persoonlijk af van de vraag of we nu, vandaag, onze regentonnetjes buiten hebben staan.

JEREMIA 38 : 14-28

Bang om te spreken

Zedekia voelt zich niet op zijn gemak.

Dan komt het tweede en voornaamste optreden van John. Nu speelt hij ceolmohr, dat is de grote of klassieke pijpmuziek. Slechts twee composities, elk wel tien minuten lang en waarschijnlijk eeuwen oud. En nu wordt niet meer gelachen, nu is alles diep ernstig. Want dit is de meesterklasse. Met aandacht en kennis van zaken volgt men de inleiding, de vele variaties, opklimmend in spanning en techniek, tot op de kroonvariatie, de croonluath, waarna de inleidende maten het werk afsluiten. Een donderend applaus is zijn beloning.

Hoe is het mogelijk, zulk een symfonisch werk met een instrument van negen tonen op te bouwen? Dat gebeurt door een arabeskenmelodie in rustig tempo te spelen, met vele herhalingen en met telkens andere versieringen. Die versieringen vormen het voornaamste onderdeel van de pijpmuziek. Ze zijn er in talloze soorten en moeilijkheidsgraden, van confectie- tot maatwerk. Van voorslagen en naslagen af, tot complete figuren van vier, vijf of acht toontjes toe, die in een fractie van een seconde worden gespeeld — ja zo snel, dat een der knapste koppen uit de Schotse pijperswereld eens schreef: dat weergave, zoals die op papier staat, onmogelijk is.

Door de tegenstelling in klankkleur tussen de hoge en de lage tonen, door het smaakvolle gebruik van versieringen, door het oproepen van allerlei jodelende, snaterende of klokkende neveneffecten, die door de versieringsgroepen ontstaan, ook door het gebruik van bepaalde weinig gebruikelijke toonsoorten (en wel onze kerktoon-reeksen) ontstaat een borduurwerk, waarin met gouddraad een kunstig patroon wordt vastgelegd op de fluwelen ondergrond van de nimmer aflatende drones, die de grondtoon aangeven. De orde in zulk een werk is gegarandeerd door grote maatvastheid, gesteund door een altijd bewegende voet (waarin de pijpers voor in de zaal graag meedoen, nimmer verwarrend, altijd correct steunend) en in sommige variaties door het ritmisch herhalen van een roffel op de laagste toon, die op de duur aan een slagvaardige trommel doet denken.

En nu wordt langzaam de aard van John's spel duidelijk. Hij is feilloos in zijn techniek. Zijn vingerbewegingen zijn voor het oog nauwelijks te volgen. Maar achter die techniek komt een muzikaliteit bloot, die de luister

raar ontmoet. De techniek is bij John geen doel maar middel. Elke goede pijper heeft zeven leerjaren nodig gehad en zeventig om zijn niveau te bereiken; geen wonder dat zoveel pijpers om de honderd jaar oud worden, ze hebben die tijd nodig. Maar John is in de kracht van zijn jaren, op weg naar zijn hoogtepunt. En John is muzikaal, meer nog dan de gemiddelde Hooglander. John is een meester, iemand die een zaal meeneemt naar hoogten, die op de heenreis nog niet vermoed waren. Hij geeft volkskunst van conservatorium-niveau.

Een tweede optreden van de plaatselijke jeugdband, een solo van een meiske van zestien met kilt en sjaal, hoe voortreffelijk ook, vallen in het niet bij de toegiftnummers die van John worden gevraagd. Een supporter is te laat binnengekomen. Aan zijn kleur is te zien, dat hij aan de tapkast het concert heeft vergeten. Maar hij legt zijn half pond alsnog in de schaal en haalt de achterstand in. Hij wordt door de spelende John met „hallo Neil” begroet en gaat vooraan zitten. Lachend en deinend volgt hij het spel, innig vergenoegd. Als dat maar goed gaat. Het gaat niet goed. Midden in een toegiftnummer staat hij op, geeft John te kennen dat hij een andere reel moet spelen. John lacht en speelt rustig verder. De dokter staat op, neemt de onrustige bezoeker bij de arm en wijst hem zijn plaats. En niemand reageert op zo'n incidentje — het had iedereen kunnen overkomen, na de derde borrel, of de vierde. Schotland drinkt te veel.

Nadat de laatste dreun is uitgestorven bedanken beide leiders alle medewerkers, de solist, de dansertjes, de gasten, de bediening, kortom iedereen behalve zichzelf. Dan nog een gezellige babbel, een waardering, een hernieuwde kennismaking en een nachtelijke terugtocht. Een half uur later heb ik een overstekend ederhert op mijn bumper en moet diep in de nacht terug om het arme dier uit zijn lijden te helpen.

Zo zijn de Hooglanden. Culturele toppunten en wereldse dieptepunten, leven en dood, een lach en een traan, alles op één avond. Een ruim land, een heerlijk land. Met cultuur, met historie, met natuur. En boven ons staat een flonkerende sterrenhemel.

hulp bij bijbelstudie

Hij zit tussen twee vuren. Enerzijds is hij niet onverschillig voor het Woord van God. Anderzijds staat hij zo sterk onder de invloed van zijn ministers en adviseurs, dat hij niet tegen hen in durft te gaan en daarom maar tegen de HERE in blijft gaan.

Toch voelt hij zich daar niet rustig onder. Vandaar dat hij Jeremia opnieuw bij zich laat komen om hem een vraag te stellen, waarop hij graag een eerlijk antwoord wil hebben, dat er geen doekjes om windt.

Maar Jeremia is niet onmiddellijk bereid een dergelijk antwoord te geven. Hij kent Zedekia. Hij weet nog maar al te goed, dat Zedekia hem nog niet zo lang geleden overgaf in de handen van zijn vijanden (38 : 5). Jeremia vertrouwt de zaak niet helemaal en zegt: als ik niets achterhoud, zult u me vast en zeker laten doden. En als ik u raad geef, luistert u toch niet. Ik kan beter mijn mond houden. Jeremia is bang om de waarheid te zeggen. Hij durft niet eerlijk voor de dag te komen. En hij had daar — gezien het verleden — ook wel reden voor.

Eigenlijk is het een afschuwelijke zaak, dat je niet vrijuit spreken kunt en niet open en eerlijk voor de dag durft te komen uit angst voor de ge-

volgen. Tijdens de tweede wereldoorlog zaten wij hier in Nederland ook in die situatie. Het was gevaarlijk vrijuit te praten. In de winkels zag je prenten en posters hangen met het opschrift: horen-zien-en-zwijgen. En vandaag zijn er nog miljoenen mensen die in dergelijke omstandigheden leven.

Maar dat zulke situaties ook in de kerk kunnen voorkomen, is het ergste van alles. Dat een profeet van Jahweh bang moet zijn om eerlijk het Woord van God door te geven zonder iets achter te houden, is een verschrikkelijke zaak. Als men ergens open en eerlijk moet kunnen zeggen waar het op staat, zonder dat men angst behoeft te hebben voor de gevolgen, dan is dat wel in de kerk. Daar moet je elkaar op basis van het evangelie open en eerlijk kunnen zeggen waar het op staat.

Maar evenals in de dagen van Jeremia zijn er heel de kerkgeschiedenis door telkens weer situaties geweest, waarin dat ook in de kerk niet mogelijk was en waarin men zijn mond hield uit angst voor de gevolgen of omdat men moedeloos geworden was en dacht: het heeft geen enkele zin om iets te zeggen; er is toch niemand die zich er iets van aantrekt.

Als dat het geval is, is er iets grondig mis. Dan is er geen ontvankelijkheid, geen openheid meer voor het Woord van God. En dat is het ergste wat er in de gemeente gebeuren kan.

Bang om te luisteren

Jeremia is bang om het Woord van

God door te geven. Het zou wel eens levensgevaarlijk voor hem kunnen zijn Gods Woord te spreken. In ieder geval zou het niet meer zijn dan paarsen voor de zwijnen werpen.

Maar Zedekia verzekert hem met een eed dat hij geen nadelige gevolgen zal hebben van zijn openheid en eerlijkheid. Tenslotte zijn ze alleen. Er is geen enkele getuige aanwezig. Voor mij hoeft je niet bang te zijn, verzekert Zedekia. Zo waar Jahweh leeft, die ons dit leven gegeven heeft, ik zal je niet doden.

Als Jeremia alleen met Zedekia te maken gehad had, zou er inderdaad geen reden geweest zijn om zo bang te zijn. Zedekia erkende Jahweh wel tot op zekere hoogte. Hij was geen figuur als Manasse, die het grootste deel van zijn regering duidelijk afkeurig was van Jahweh. Die had meer op met de afgoden dan met de HERE en stimuleerde en propageerde met enthousiasme de afgodendienst. Zedekia was ook niet iemand als Jojakim, die duidelijk vijandig stond tegenover het Woord van Jahweh, het met een pennemes in flarden sneed en in het vuur gooide en die Jeremia wilde doden. Zo iemand was Zedekia niet. Hij erkende dat het leven van Jahweh komt en van Hem afhankelijk is. We krijgen de indruk, dat Zedekia, als hij alleen geweest was of goede adviseurs gehad had, zich wel zou hebben laten leiden door Jeremia en het Woord van God. Maar zijn adviseurs waren duidelijke vijanden van Jeremia en van Gods Woord. Tegen hen kon Zedekia niet op. Hij was op zijn beurt bang voor hen en voor hun reacties.

Dat komt vaker voor. Er zijn mensen die eigenlijk best gehoor willen geven aan Gods Woord, maar die er niet toe komen uit angst voor de mensen in hun omgeving. En dat is des te ingrijpender naarmate iemands positie invloedrijker en belangrijker is. Bij sleutelfiguren als Zedekia waren de gevolgen van zo'n houding natuurlijk veel fataler dan bij een warme bakker uit de Bakkerstraat.

Want fataal is een dergelijke houding. Men neemt die houding in terwille van de lieve vrede, om conflicten en harde confrontaties te vermijden. Die wilde Zedekia niet. Hij ging ervoor uit de weg. Maar daarvoor moest hij dan Gods Woord wel naast zich neer leggen. Zo bewaarde hij wel de vrede met zijn adviseurs, maar veroorzaakte hij de ondergang van de stad en van Gods volk. Als Zedekia terwille van de lieve vrede toegeeft aan het verzet tegen Gods Woord en het daarom maar niet in praktijk brengt, brengt hij geen vrede over het volk maar de dood.

Bovendien betekent het ook accuut levensgevaar voor Jeremia (vgl. vss. 4-6). Waar de lieve vrede boven Gods Woord gesteld wordt, worden Gods profeten de dupe. Daar laat men hen vallen. Dat had Jeremia al ondervonden. Daarom is hij er niet onmiddellijk voor te vinden Zedekia een open en eerlijk antwoord te geven. Pas wanneer Zedekia met een eed verklaard heeft dat zijn leven veilig is, durft Jeremia over de brug te komen.

H. AMELINK — SITTARD

Twée dichters over de zonde

De twee dichters die ik bedoel zijn Okke Jager en Da Costa. Ze hebben zich allebei indringend geuit over de zonde in het leven en met name in het christelijk leven en in het leven van de christen. En ze zijn allebei tot één conclusie gekomen. Deze dat een ware christgelovige nogal wat kan in zijn strijd tegen de zonde. Da Costa legt meer de nadruk op het strijden van de christen tegen de zonde in zijn persoonlijk leven, Okke Jager op de strijd tegen de zonde in het publieke leven.

Vorig jaar heeft Jager een brochure laten verschijnen onder de titel „Wij zijn niet machteloos”. Daarin maakt hij enkele railerende opmerkingen over die mensen, die van mening zijn, dat we van nature geneigd zijn tot alle kwaad en die vinden dat je zo iets ook merken kunt in het publieke leven. Toen ik het las wist ik dat ik dit soort optimistische beschouwingen over de macht van de gelovigen in de strijd tegen de zonde meer gelezen had. En dat was bij Da Costa. Mr I. da Costa heeft zich in een brief aan Dr H. F. Kohlbrügge d.d. 15 november 1833 gekeerd tegen Kohlbrügge's uitleg van Romeinen 7:14. „Ik echter ben vlees, verkocht onder de zonde”. Da Costa vond die uitleg „minder aangenaam voor zijn gemoed”, omdat Kohlbrügge volgens da Costa daardoor geen recht deed aan de schriftuurlijke leer van de heiligmaking; geen recht deed aan het werk van Christus in ons. Da Costa ontkennde dat wij moesten leven niet alleen van een borgtochtelijke gerechtigheid, maar ook van een borgtochtelijke heiligheid. Dat laatste had Kohlbrügge gezegd in zijn preek over Romeinen 7:14.

Okke Jager kiest andere woorden, maar zegt hetzelfde. Jager stelt „Moe-ten wij 'geneigd tot alle kwaad' dan schrappen uit de kerkelijke belijdenis? De uitdrukking is anders bedoeld dan gebruikt, maar is toch ook goed bedoeld nogal ongelukkig. En dat alleen al, omdat 'alle kwaad' te algemeen is”. Jager citeert Heering met instemming als hij zegt „Onze zonde-leer — dat is onze zonde!”. Het is nogal wat. En het is de moeite waard om te vragen of deze dichters gelijk hebben. Vanwege de zaak. Het boekje van Dr Jager is uitgegeven bij Ten Have in Baarn en Da Costa citeer ik uit „Hoogst belangrijke briefwisseling tussen Dr H. F. Kohlbrügge en Mr I. da Costa over de leer der heiligmaking” in een uitgave van het jaar 1933.

Irritatie

Ik werd geprikkeld toen ik Jager's beschouwingen las. Ik vond die beschouwingen minder aangenaam voor mijn gemoed. Nu moet je met irritatie altijd oppassen, maar zeker als iemand je wijst op je zonden. Dat laatste wil Jager doen. En als je dán geprikkeld raakt, kan dat heel goed zijn oorzaak vinden in het feit dat een mens zich geraakt voelt. En als een mens geraakt wordt over zijn zonden dan is dat heilzame prikkeling. Ja het moet olie op ons hoofd zijn. Ik heb me dus afgevraagd of ik geprikkeld was omdat ik op mijn zonden gewezen werd of — wat ook mogelijk zou zijn — omdat een vertrouwd stuk leer van de Catechismus me ontnomen werd.

Maar na lezen en herlezen ben ik tot de conclusie gekomen dat ik geprikkeld raakte en door Jager's manier van zeggen en door zijn opinie. Maar Da Costa zegt hetzelfde. Daardoor raak ik niet ge-irriteerd. Dat kan zijn omdat Da

Costa lang geleden sprak. Maar dat is het toch niet. De mening van Da Costa is even hoogst bedenkelijk als die van Jager. Maar Da Costa spreekt niet zo cabaratesk over de zaak. Dat doet Jager. Vermoedelijk bereikt hij daardoor het tegendeel van wat hij bedoelt. Jager is knap in dat cabaret-achtig geschrijf. Maar deze zaak is te ernstig om het op die manier af te doen. Hij schrijft zo dat ik het oneerbiedig vind vaak. Dat bedoelt hij ongetwijfeld niet. Maar die indruk maakt het op mij. Enkele voorbeelden. „In de jaren zestig stonden wij met Elia op de Karmel, op de barrikade”. ... Maar nu, in de jaren zeventig, zitten wij met Elia in de woestijn” (blz. 17). Elia ontmoette Jahve, de Rechter der ganse aarde in de woestijn. En op de Karmel stond hij in de kracht van deze enige God tegen de baäls. Het is 'leuk' gezegd. Maar Cohn Bendit e.a. zijn geen Elia's. Dat willen ze ook niet zijn. Zo iets te zeggen is oneerbiedig.

„Dat maakt de jaren zeventig nog

onverdragelijker: dat zij zo goed verdragen worden”. Weer een aardige woordspeling, maar als de zaak hem heilig is moet hij zulke woordspelingen maar achterwege laten. Er valt dan niet meer te spelen.

„De hoogste macht schijnt te berusten bij een demonische drieë-nheid: veel geld verdienen, een leger om het te bwaken en een kerk die beide zegent” (blz. 25). Zo spreek je niet over de Drie-enige God, als je je zelf als zondaar hebt leren kennen. Dan pas je wel op. De eerbied voor God duldt dat niet.

Oppervlakkig

Het boekje stikt van de oppervlakkigheden en onbewezen stellingen. Hij zegt dat de historici bezig zijn de geschiedenis te vervalsen. Bewijs? Ontbreekt. En je denkt: alle historici? Of sommigen? De mees-ten? Of enkelen? Geen Amerikaan bekommert zich om de 500 duizend oorlogsinvaliden (blz. 22) en je denkt: echt geen enkele Amerikaan? Geen arbeider maakt zich druk over Vietnam (blz. 28). En je vraagt: is dat waar? Waar is het bewijs? Er was geen eensgezind nee tegenover de abortus, omdat het de tegenstanders van die praktijk geld zou kosten (blz. 37). Welke tegenstanders? Alle? Welk geld?

Ik kies zo maar enkele voorbeelden. Het boekje is er vol van. Maar het eerste is dat hij niet meer de radicaliteit van de zonde ziet en daardoor ook de radicaliteit van de genade niet. Het is trouwens toch een wet: wie in dit land politiek progressief wil zijn is niet echt radicaal. Dat geldt ook van Dr Jager. Nu zou dit alles voor mij nog geen reden geweest zijn over het boekje van Jager te schrijven, ware het niet dat hij hetzelfde probleem aan de orde stelt, als ik aan de orde stelde in mijn artikelen in dit blad onder de titel „Het C.D.A. en de zonde”. In juli 1978 werden ze geplaatst. Ik kreeg daarop nogal wat reacties van lezers.

Privé en publiek. Meer dan eigenlijk normaal was. Ik kreeg ook een schriftelijke reactie van Mr W. Aantjes, toen fractie-voorzitter van het C.D.A. in de Kamer. Ik had dit geschreven: „Aantjes, van de rechter flank van de Gereformeerde Gezindte, gelooft niet dat de H. Catechismus gelijk heeft als die ons leert dat de mens van nature onbekwaam is tot enig goed en geneigd tot alle kwaad.” Mr Aantjes was zo vriendelijk me daarover te schrijven. Nu heb ik daarop niet gereageerd omdat in de positie van Mr Aantjes verandering is gekomen. Maar Okke Jager verwijst ook naar de opinie van Mr Aantjes over de Catechismus. Hij valt Aantjes bij en zegt dat Aantjes maar „al te goed weet hoe die uitspraak funktioneert: ze heeft een verlamme-nde of een passiviteit-rechtvaardigende uitwerking” (blz. 59). Dat is een correcte weergave van Aantjes' mening over de Catechismus.

Ik was van plan het zwijgen hier-

over te bewaren. Maar nu in deze brochure die mening van Aantjes met instemming wordt weergegeven lijkt het me goed er nader op in te gaan. En Mr Aantjes zal het niet op prijs stellen doodgezwegen te worden. De zaak is belangrijk ook na de wisseling aan de top in het C.D.A. Het was mij te doen om het concrete politieke bedrijf in dit land. Daarom is het Okke Jager ook te doen. En blijkens de reacties is er onder de lezers van 'Opbouw' belangstelling genoeg voor.

Radicaal

De H. Catechismus zegt ook van de bekeerde mens dat hij nog steeds tot alle boosheid geneigd is. Ik vermoed dat Mr Aantjes alleen aan zondag 3 gedacht heeft en bij Jager blijkt het ook niet dat hij aan iets anders denkt. Maar niet alleen zondag 3 spreekt over de verdorvenheid van de mens van nature, maar ook zondag 23. In zondag 23 staat dat degene die Jezus Christus heeft gevonden en aangenomen, omdat hij door Hem gevonden is en aangenomen, 'nog steeds tot alle boosheid geneigd is'. Als Jager meent dat deze formulering, ook goed bedoeld, nogal ongelukkig is doet hij wel een frontale aanval op de Catechismus. Maar dat is tot daar aan toe. Hij doet dan ook een frontale aanval op de H. Schrift.

De leer van de rechtvaardiging van de zondaar, ja van de goddeloze uit genade alleen, zonder de werken, is de waarheid van het Evangelie. Galaten 2:14. Deze leer is dus dat wat het Evangelie tot een blijde boodschap maakt. Deze leer is in de loop der eeuwen steeds weer aangevallen. En bijna altijd vanuit humanistische motieven. De radicale en totale verdorvenheid van de mens wordt daarin geleerd. Er worden geen vrome mensen vrijgesproken door God. Geen beste brave lieden. Geen wereld- en zelfverbeteraars, maar goddelozen. Romeinen 4:5. En wij moeten allemaal doen als Abraham: ons geloof vestigen op God, die goddelozen vrijspreekt. De H. Catechismus verwijst in zondag 23 naar Romeinen 7. Dat is terecht. Wat de Catechismus zegt over de gelovige, dat hij nog steeds tot alle boosheid geneigd is. Dat zegt Paulus ook. Paulus zegt immers van de wedergeboren mens dat hij vlees is, verkocht onder de zonde. Dat is wat Kohlbrügge aantoonde en wat Da Costa onaangenaam was. Het is trouwens iets wat eigenlijk ieder mens onaangenaam is. Er blijft nl. van ons zelf niets over. Onze werken komen niet in aanmerking als het gaat om onze rechtvaardiging. Ze komen evenmin in aanmerking als het gaat over onze heiligmaking. Jager laboreert aan de opvatting van veel Gereformeerden, die menen dat je in het stuk van de rechtvaardiging wel geheel lijdelijk bent, maar dat in het stuk van de heiligmaking dan zelf aan de gang moet, zij het dan uit dankbaarheid en uit kracht van

Christus' overwinning. Maar Jezus Christus is van God gegeven tot gerechtigheid, heiligheid en een volkomen verlossing. God dank! We hebben in Hem alles. Want Hij is geen halve Zaligmaker. En als wij, op welke manier dan ook, in het christelijk leven zelf aan de gang moesten dan zag het er zeer somber uit voor ons zelf en voor de maatschappij.

En het ziet er somber uit en het blijft er somber uitzien, zo lang dit niet erkend wordt. Wie de leer van de rechtvaardiging door het geloof alleen aanvaardt, gaat over van de duisternis in het licht om een derde dichter te citeren (Geert Bogaard). Die gaat ook in de politiek over vna de duisternis in het licht.

Actie ?

Deze leer van Jezus maakt ons niet tot zorgeloze mensen, maar be-

waart ons ook voor idealisme. De vruchten komen zeker. Maar de eerste ware geloofsvrucht is gevoel van onwaardigheid... De andere... is gevoel van volslagen krachteloosheid... (Briefwisseling, blz. 41). Het grootste gevaar voor een klein beetje dragelijke samenleving is het ontkennen van dat 'tot alle boosheid geneigd'. Die ontkenning geeft nl. een diagnose van ons zelf en van de samenleving, die de echte kwaal niet aanwijst. En dus de echte genezing niet. Het grootste gevaar in de politiek zijn de humanistische optimisten. De idealisten, die denken nog heel wat te kunnen bereiken. De opvatting dat de mensen nog wel voor een dragelijke samenleving kunnen en willen zorgen is te verbazingwekkender na de twee wereldoorlogen van deze eeuw. De Erasmussen van deze christelijke wereld zijn de koningen in Utopia. De wredeheden

van het christelijk Europa door de eeuwen heen zijn verschrikkelijk. Kruistochten en Jodenhaat zijn twee gruwelijke werkelijkheden, waardoor het „christendom” getypeerd kan worden. Tot wat is de mens in staat! Ook de gedoopte mens. De kerkgeschiedenis is er niet alleen als voer voor zelfkwellers” zegt dr Jager (blz. 8). Hij heeft gelijk. Maar wie het van de Schrift niet wil leren dat de mens tot alle kwaad geneigd is, zou het in de kerkgeschiedenis kunnen ontdekken. Want de historie leert niets. Dr Jager is nogal onder de indruk van de actie uit de zestiger jaren. De beweging uit die tijd is „doodgelopen in de reactie van de restaurateurs” (blz. 17). Jager kan over die zestiger jaren nogal verheven doen, maar dat sluit niet uit dat alle wereldverbeteraars uit die tijd het „goddeloos” niet wensten te aanvaarden over hun eigen le-

ven. En daarom ook niet over de maatschappij en de samenleving. Als je dát niet aanvaardt, blijf je wat rommelen in de marge. De echte nood pak je niet aan. Het echte geneesmiddel wordt niet genoemd. Het echte geneesmiddel is dit dat we alleen vrijgesproken worden om het werk van Jezus Christus. En dat de vrijgesprokene in het 'en toch' leeft. Hij is ondanks zijn boosheid nochtans gerechtvaardigd en geheiligd. In Jezus Christus. In niets en niemand anders.

Verlammend ?

Wie door het geloof in Jezus Christus hersteld is in de rechte verhouding tot God, de naaste en tot zijn omgeving is niet iemand die bij de pakken gaat neerzitten, maar is wel iemand die het van Jezus Christus alléén verwacht. Deze leer van de vrijspraak van de goddeloze maakt geen zorgeloze en goddeloze mensen. Dat is onmogelijk. Juist omdat in deze leer, in het aanvaarden van Jezus Christus, de zondaar weet voor God te staan. Het maakt hem tot iemand die nooit verontschuldigen zoekt voor de zonden, zeker niet voor die van hemzelf. De zonde heeft geen oorzaak. Alleen maar een begin. Dat heeft Berkouwer heel duidelijk gemaakt in zijn boeken over de zonde. Die kan dan ook heel wat sympathie opbrengen voor Kohlbrügge. Juist wie alle onderdelen van de leer van de vrijspraak van de goddeloze, zonder de werken, om Jezus' wil alleen, aanvaardt en daaruit leeft en steeds weer wil leven, weet dat op de bodem aller vragen ligt der wereld zondeschuld. Dat zag De Costa wel goed. Maar die weet dan ook dat het èn in het christelijk persoonlijk leven èn in het christelijke publieke leven niet afhankelijk is van de mens. Ook niet van de vrome mens. Het koninkrijk komt niet langs lijnen van geleidelijkheid. De eindvervulling kan niet denkend en handelend geanticipeerd worden. (blz. 73). Dat wèl te denken is meer een doperse anticipatie dan een radicaal christelijk denken. De synode van Sneek van de Gereformeerde Kerken zag het goed toen die zei dat „het heil voor deze wereld en de komst van Gods Koninkrijk niet mogen worden vereenzelvigd met de vernieuwing van de maatschappij, met economische reorganisatie of met betere sociale, internationale en radicale verhoudingen”. Wie de zonde niet radicaal neemt, neemt ook de genade niet radicaal. Het heil is geen vrucht van de historie. En de goede werken, waarin wij moeten wandelen heeft God te voren bereid. Efeziërs 2 : 10. Laten we alle heiligingskrukken weggooien. Dat adviseerde Kohlbrügge voor ieder's persoonlijke leven. Maar het geldt ook voor het publieke leven. In het Gereformeerde leven schijnen toch altijd weer de moraalpredikers te moeten opstaan. We zijn van een christendom dat niet klopt.

door P. C. van Wijk - Zaltbommel

In het Gereformeerd Weekblad trof ik een artikel van Harm de Jong onder de titel „Met ontferming bewogen...”. De inhoud vind ik belangrijk en daarom neem ik enkele gedeelten over:

„Onlangs bevond ik mij in een nogal lange rij bij de kassa van een zelfbedieningszaak. U kent ongetwijfeld die toestanden wel. Op dat moment was er een jongeman van ca. 16 jaren, die — och, dat is de jeugd eigen — stilletjes trachtte „voor te piepen”. Wellicht zult u, in dergelijke omstandigheden, zoiets ook weleens hebben meegemaakt en, met een glimlach op uw gelaat gedacht hebben: „Och joch, als jij zo'n haast hebt (misschien moest hij naar een school), ga dan je gang maar even.” Doch niet alsoo een oude dame, voorbeeldig gekleed met pas ingezette grijze-krulletjes in haar haar. Behoudens dat zij met nogal enigszins puntige ellebogen, de jongeman trachtte terug te duwen, merkte zij tegen mij op (ik stond in haar nabijheid): „Och meneer, die jeugd van tegenwoordig is dóór en dóór slecht.”

„Om redenen, die hier niet ter zake doende zijn, bezoek ik regelmatig inrichtingen waarin onze zwakzinnige en debiele kinderen worden verzorgd. En door wie? Met geduld en voorbeeldige liefde en vol begrip, hoofdzakelijk door die zgn. „verdorven” jeugd. Elke keer opnieuw zie ik hen met deze onze „stumpers”, spelen,

wandelen door de bossen of langs de stranden, en — zoiets ziende — vraag ik mij telkens af: „Is onze tegenwoordige, opgroeiende jeugd, inderdaad zo dóór en dóór slecht?” Ik vraag mij dan ook in alle ernst af: Jezus, dit alles ziende, zou wellicht zeggen: „Gij, ouderen, zie toch naar deze kinderen en laat de heilige vlam van hun liefde toch overslaan in uw harten, in plaats van dagenlang te dubben over de vraag: „Zullen we een Volvo nemen of een Ford Taunus?”” Ik besef volkomen: het is scherp gesteld en wellicht ook té eenzijdig, doch laat ons indachtig zijn: de zweep waarmede Jezus de synagoge ging ontruimen van (geldelijke, aardse) begeerlijkheden...

„Onlangs, het was ergens in een gemeente op de Zuidhollandse eilanden, maakte ik een kerkdienst mee, waarheen ik — met een hart vol leegte en verdriet (ik had pas mijn vrouw aan kanker zien sterven) was heengetrokken in de hoopvolle verwachting er troost, bemoediging en kracht te mogen vinden. Ik gevoelde mij — u mag dat gerust weten — nogal eenzaam en verlaten, doch was niettemin niet zonder enige hoop, begeerte en verlangen naar het Woord van Jezus. Doch arme, wat geschiedde? De voorganger (ál of niet in Kampen of Amsterdam opgeleid) verscheen — voorafgegaan door de dienstdoende ouderling — op het preekgestoelte met handen vol diverse materialen, w.o. een hoefijzer, een anker en een oud stuk steen. Tussen de hoge ramen, de witgekalkte muren en de hoge zoldering van onze kerkgebouwen, zijn wij niet ál teveel gewend, en er ging dan ook een gemompel op onder de mannenbroeders en de getrouw-komende zusters. Dat ik niet mee lachte, kwam omdat ik scherp lette op de reactie van de aanwezige opgroeiende, werkende en studerende jeugd. Nee — vergis u niet — zij lachten of glimlachten zelfs niet, of lieten maar iets van hun verwondering tonen. En toen kwam — onder zichtbaar vertoon van het bedoelde hoefijzer, het anker en het oude stuk steen, de prediking, en — hoe kon het ook

anders — een vermanend woord tot de jeugd, gebaseerd op één van de uitspraken (ééns onder andere omstandigheden) uitgesproken door de apostel Paulus. Lettend op de aanwezige — voor deze keer nogal talrijke opgroeiende jeugd (bij wie op menig gelaat een spottend lachje verscheen), heb ik gedacht: „Och beste dominee, u bent wellicht een getrouw, eerlijk en oprecht mens en u meent het ongetwijfeld ook allemaal wel goed, doch denkt u nu werkelijk dat onze opgroeiende en (vaak) in nood en ellende verkerende jeugd zit te wachten op dat hoefijzer, dat anker en dat oude stuk steen, en alles omringd met een vermanend woord van Paulus? Hebt u zich dan nooit eens verdiept in hun persoonlijke nood? Hun eenzaamheid, hun schreiend hart op hun stille studeer- of werkkamer, terwijl beneden in de huiskamer of salon zo nodig (en ongestoord) moest worden gekeken naar een Archie Bunker of een Kojak? Vindt u het vreemd, dat duizenden van hen — vaak met een schreiend hart en de eenzaamheid ontvluchtend — met een zoekend hart optrekken naar een popfestival om aldaar in stilte en innerlijke beroering te gaan luisteren naar de liederen van een Neil Young, een Bob Dylan of naar de protestsongs van Joan Baez...?”

Zou het niet zó kunnen zijn — nog even denkend aan die oude dame die zei: „De jeugd is dóór en dóór slecht” — dat, indien Jezus vandaag op deze aarde zou verschijnen, Hij wellicht — de schare van deze tegenwoordige jeugd ziende — hun noden, hun eenzaamheid en schreiende harten kenkend —, zou zeggen: „Kinderen, Ik ben met ontferming over jullie bewogen?” IK (jullie Redder) breng jullie geen hoefijzer, geen anker, noch een stuk steen, doch IK breng jullie MIJN zweet, MIJN tranen en MIJN bloed... Ik ken jullie harten, jullie pijn, jullie eenzaamheid en zoekende harten... en IK wil jullie brengen waar je (niet even, maar) eeuwig gelukkig kunt zijn! — Welk een enorme taak voor onze kerken, ons christelijk onderwijs... en, niet te vergeten: onze ouders.”

Wie dat niet toegeeft is een dwaas. Het Farizeïsme steekt de kop altijd weer op. Het is een vermoeiende leer of het nu zegt dat je door eigen inspanning voor je zaligheid moet zorgen of dat je door eigen inspanning voor een betere wereld moet zorgen. Het is hoogmoed te denken dat je het kunt. Pas als we zwak zijn, zijn we machtig. En we zijn geen overwinnaars na alle lijden van deze wereld. Maar in dat alles. Niet nadat we dat alles overwonnen hebben. Romeinen 8:31-39. Jezus Christus is de hulp van de machtelozen. Daarom zijn ze meer dan overwinnaars.

Het C.D.A. en de zonde

In de artikelen over het C.D.A. en de zonde keerde ik me tegen de vermenging van Bijbels realisme en humanisme. Ik wilde waarschuwen tegen gebrek aan radicaliteit. Dat wil ik nog. Ik schreef die artikelen naar aanleiding van de vragen rond de koopsompolissen e.d. Ik schreef voordat de bevindingen van de commissie-Hofstra bekend waren. Enkele lezers, waaronder Mr. Aantjes, vonden dat ik te veel gedaan had of de beschuldigingen waar waren. Een excuus zou op zijn plaats zijn aan de C.D.A.-fractie. Ik heb niet bedoeld een oordeel uit te spreken over zaken die ik niet beoordelen kon. Ik schreef dat ik dat wel aan de commissie-Hofstra kon overlaten. „Dat zal allemaal wel uitgebreid en eerlijk uitgezocht en

uit de doeken gedaan worden”. Misschien ben ik in mijn denken er wel te zeer van uitgegaan dat de geruchten waarheid zouden bevatten. Dat is dan onbedoeld gebeurd. Dat is echter ook zonde. Dat wil ik graag erkennen. Verder ging het me meer om de 'verklaringen' van Steenkamp en Lubbers en om het verschil tussen humanisme en Bijbels realisme. Als ik iemand onrecht aandeed wil ik dat graag erkennen. Ik kan het bij doorlezen niet ontdekken, maar het is mogelijk.

Maar ik handhaaf mijn bezwaren tegen elke beschouwing en elke handelwijze, waarin men het met de zonde en de zondeleer op een akkoordje gooit.

Maar we moeten ook niet te verbaasd zijn over de uitbarstingen van gemeenschap in de wereld. Zo lang we nog zeggen van 'hoe bestaat het', kennen we ons zelf niet en de ernst van de zonde niet.

Nog een dichter

Ik heb overigens niets tegen dichters. Met veel instemming hier een deel van een gedicht van Geert Bogaard, getiteld „Mijn enige troost”.

Mijn enige troost
is een komma
tussen „vleselijk”
en „verkocht
onder de
zonde”.

Die komma weglaten
is in de zielszorg
een ramp...

Niet alleen in de zielszorg. Ook in de politiek.

kerknieuws

Radio-kerknieuws — Nu de Gereformeerde kerken (vrijgemaakt, buiten verband) zendtijd hebben verkregen, zal D.V. de eerste radio-kerkdienst van deze kerken worden uitgezonden vanuit de Gereformeerde kerk (de Ichthuskerk) van Dron-ten; op zondag 1 april a.s. des middags te vijf uur. Voorganger in deze dienst zal zijn ds H. J. van der Kwast.

ADRESSEN

Deventer — het adres van de diaconie van de Geref. kerk (vrijgem. b.v.) te Deventer is thans: dhr. K. Oenema, Zwaluwenburg 18, 7423 DS Deventer, tel. 05700-51741. Gironr. 2740596.

Jaarvergadering „Opbouw”

Namens het bestuur van de persvereniging, die ons blad 'Opbouw' uitgeeft, nodig ik al onze leden en onze lezers van harte uit om de jaarvergadering bij te wonen.

Deze zal gehouden worden op zaterdag 31 maart a.s. in de Jeruzalemkerk, Troosterlaan te Utrecht.

Aanvang 10.00 uur.

Het programma omvat de volgende punten.

Na de opening vindt eerst de bespreking plaats van het jaarverslag en het financieel verslag. Deze verslagen ontvangen de leden van de vereniging per post thuis. De overige belangstellenden vinden deze stukken ter vergadering.

Een ander punt van huishoudelijke aard betreft onze statuten. Deze dateren al van de oprichting van de vereniging en zijn dan ook wel aan een zekere vernieuwing toe.

Gedurende de laatste jaren is het een goede gewoonte geworden dat één der redacteurs een causerie houdt over het redactionele beleid. Dit jaar zal dat gedaan worden door de heer Meulink. In de bespreking daarop kunnen de lezers zich uiten: woord en weerwoord, wisseling van gedachten, vorming van meningen.

Het ochtendprogramma zal dit jaar worden afgerond met een muzikale bijdrage. In Utrecht bestaat er een erg actieve cantorij onder leiding van Jo Kapteyn. Deze cantorij zal samen met organist Piet van Helden onze vergadering luister bijzetten met muziek en gezang.

In de lunchpauze worden koffie en broodjes geserveerd.

's Middags zal Prof. dr J. G. Knol een referaat houden over het onderwerp „De toekomst van de arbeid”. De inleiding op dit referaat kunt u vinden in 'Opbouw' van 23 maart. In de discussie zal er ruimschoots gelegenheid zijn om in te gaan op de vraagstukken, die in het referaat aan de orde zijn gesteld.

Wij plannen dat de vergadering rond half 4 beëindigd zal zijn.

Ik hoop dat vele mensen van deze jaarvergadering gebruik zullen maken om gezamenlijk het plezier te beleven om in staat te zijn een weekblad uit te geven en in stand te houden dat bedoeld is tot opbouw van de gemeente.

Jonge mensen zijn van harte welkom. Het onderwerp van het referaat heeft vooral betrekking op hun toekomst. Kinderen zijn ook welkom. Voor de hele kleintjes is de crèche beschikbaar.

Graag tot ziens in Utrecht.

De kerk is als volgt te bereiken:

Vanaf het Centraal Station met buslijn 9, uitstappen bij winkelcentrum 'De Gaard'. Met de auto vanuit richting Den Haag volgt U bij het verkeerspunt Oude Rijn de richting Utrecht; vervolgens kiest U de afslag Hilversum-Utrecht, dan volgt U de richting Hilversum-De Bilt; dan neemt U de afslag De Bilt; onderaan deze afslag gaat U linksaf, bij de rotonde gaat U rechtdoor en over het spoor bij de eerste verkeerslichten rechtsaf.

Komt U uit de richting Zeist, dan gaat U bij de 'Berekuil' rechtsaf de Sartreweg op tot de eerstvolgende rotonde; hier gaat U linksom en na het spoor bij de eerste verkeerslichten rechtsaf.

Wie het verkeersplein 'Oude Rijn' moet passeren doet er goed aan rekening te houden met een door borden aangegeven wegomlegging; wegens aldaar in het week-einde uit te voeren werkzaamheden.

KERKNIEUWS lezen Op de hoogte wezen.

Telefoon 045 - 71 04 01

Of zendt onderstaande bon naar Postbus 280, 6400 AG Heerlen.

Ondergetekende wenst een proefnummer/een abonnement.

Naam:

Adres:

Op:

handtekening:

Voor al uw
handels- en familiedrukwerk - boeken en folders
is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”

Nooitgedacht 3 - Zeist

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
Drs H. de Jong;
Mr. dr J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds E. R. Postma
Drs W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3
3701 AL Zeist
Tel. 03404-12452

Advertentieprijs:

35 ct per mm.
familieberichten
30 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Abonnementenadministratie:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,—
per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar
of f 60,— per luchtpost.

Abonnementen kunnen ieder
moment ingaan, doch slechts
per 31 december eindigen. Op-
zeggen uiterlijk tot 15 november